

Uprawnienia osłonowe przysługujące obywatelom Ukrainy przebywającym w Polsce po dniu 24 lutego 2022 roku (cz. II)

Coverage rights for Ukrainian citizens residing in Poland after February 24, 2022 (part II)

Streszczenie

Drużga część artykułu jest poświęcona analizie specyficznych rozwiązań normatywnych, jakie w ostatnim czasie wprowadzono w polskim systemie prawnym, w celu udzielenia przez polskie władze wsparcia socjalnego uciekinierom wojennym z terytorium Ukrainy.

Słowa kluczowe

wojna, państwa trzecie, przesiedleńcy, uchodźcy, ochrona czasowa, Ukraińcy, ochrona socjalna

JEL: K31

Abstract

The second part of the article is devoted to additional normative changes recently added to the Polish legal system, which are provided by Polish social assistance to war refugees from the territory of Ukraine.

Keywords

war, third country, displaced person", refugees, temporary protection, Ukrainians, social security

Ochrona socjalna

Równie istotnym, jak korzystanie z instrumentów rynku pracy i możliwości podejmowania przez ukraińskich uciekinierów wojennych działalności zarobkowej w Polsce, obszarem regulacji normowanym specustawą, okazuje się objęcie tych osób ochroną socjalną. W tym kontekście warto zatem wspomnieć w pierwszej kolejności, że według art. 26 specustawy obywatelowi Ukrainy przebywającemu legalnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, który zamieszkuje w Polsce razem z dziećmi przysługuje prawo do: 1) świadczeń rodzinnych regulowanych ustawą z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych, 2) świadczenia wychowawczego, o którym mowa w ustawie z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1577 ze zm.), 3) świadczenia „dobry start” przyznanego na podstawie art. 187a ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 447 ze zm.), 4) rodzinnego kapitału opiekuńczego, o którym mowa w ustawie z dnia 17 listopada 2021 r. o rodzinnym kapitale opiekuńczym (Dz.U. poz. 2270 ze zm.), 5) dofinansowania obniżenia

opłaty rodzica za pobyt dziecka w żłobku, klubie dziecięcym lub u dziennego opiekuna, o którym mowa w art. 64c ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1324 ze zm.). Wszystkie wymienione świadczenia są przyznawane na zasadach i w trybie określonych w odpowiednich przepisach, przy czym uciekinierzy wojenni ubiegający się o te benefity są zwolnieni z obowiązku legitymowania się kartą pobytu na terytorium RP zawierającą adnotację „dostęp do rynku pracy”. Warto przy tym zaznaczyć, że przy ustalaniu uprawnień do świadczeń rodzinnych uzależnionych od kryterium dochodowego – co jest regułą w przypadku tego rodzaju świadczeń – przy ustalaniu wysokości dochodu rodziny *per capita* pomijany jest członek rodziny, który – zgodnie z oświadczeniem wnioskodawcy – nie przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Należyne uciekinierowi wojennemu prawo do wyżej wymienionych świadczeń jest ustalane poczynając od miesiąca złożenia wniosku przez zainteresowanego, jednak nie wcześniej, niż od miesiąca, w którym obywatel Ukrainy został wpisany do rejestru prowadzonego przez Komendanta Głównego Straży Granicznej w trybie art. 3 ust. 3 specustawy. Jeśli wnioskowane świadczenie przysługuje na

dziecko, to świadczenie jest przyznawane nie wcześniej niż od miesiąca, w którym do ww. rejestru wpisano również dziecko obywatela Ukrainy. Ponieważ jednym z elementów składowych wniosku o przyznanie świadczeń osłonowych jest numer PESEL wnioskodawcy, ewentualnie również numer PESEL jego dziecka, należy uznać, że skuteczność ubiegania się o świadczenia osłonowe wymienione w art. 26 specustawy jest uzależniona od uprzedniego nadania wnioskodawcy (jego dzieciom) numeru PESEL. Organy realizujące wypłatę świadczeń osłonowych, czyli jednostki organizacyjne ZUS oraz organy właściwe w sprawach świadczeń rodzinnych, zostały wyposażone w kompetencję do wzywania obywateli Ukrainy ubiegających się o skonkretyzowane świadczenia lub pobierających takowe do osobistego stawiennictwa w oznaczonym miejscu, w terminie 3 dni roboczych, celem złożenia wyjaśnień niezbędnych do prawidłowego ustalenia i realizacji prawa do świadczeń lub dofinansowania. Niestawienie się wnioskodawcy w wyznaczonym czasie i miejscu skutkuje pozostawieniem bez rozpoznania wniosku o ustalenie prawa do świadczenia. Z kolei stawienie się osoby wezwanej po upływie wyznaczonego terminu ma ten skutek, że świadczenia zostaną jej wypłacone dopiero od miesiąca następującego po miesiącu, w którym zainteresowany stawiał się zgodnie z wezwaniem, pod warunkiem, że wnioskodawca spełnia warunki uprawniające go do ich otrzymania. Niezależnie od powyższego wypłata świadczeń zostaje wstrzymana, jeżeli osoba uprawniona, którą wezwano do osobistego stawiennictwa, nie stawiała się we wskazanej jednostce organizacyjnej w wyznaczonym terminie. Dla porządku trzeba również dodać, że wypłata świadczeń, o których mowa, podlega wstrzymaniu, gdy pobierający je obywatel Ukrainy lub dziecko, na które przysługuje określone świadczenie, opuszczają terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W razie ponownego wjazdu ww. osób na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, wypłata świadczenia – o ile w dalszym ciągu spełnione są warunki jego pobierania – wznowiana jest od miesiąca, w którym wstrzymano jego wypłatę.

Niezależnie od uprawnień wynikających z art. 26 specustawy, uciekinier wojenny, któremu nadano numer PESEL na podstawie art. 29 specustawy może otrzymywać świadczenia pieniężne i niepieniężne, na zasadach i w trybie określonych ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Osoba zainteresowana takimi świadczeniami pod rygorem odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia składa organowi gminy właściwemu ze względu na swoje miejsce pobytu oświadczenie o sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej. W postępowaniu, które jest prowadzone w przedmiocie przyznania uciekinierowi świadczeń z zakresu pomocy społecznej nie przeprowadza się rodzinnego wywiadu środowiskowego, chyba że organ powoła wątpliwości co do treści oświadczenia złożonego przez wnioskodawcę. Tytułem uzupełnienia należy również wskazać, że świadczenia finansowane w ramach systemu pomocy społecznej mogą być przyznawane również takiemu obywatelowi Ukrainy przebywającemu legalnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, którego

członek rodziny powrócił na terytorium Ukrainy (art. 30 specustawy). W takich przypadkach przy ustalaniu składu osobowego rodziny wnioskodawcy zainteresowanego udzieleniem pomocy społecznej pomija się członka rodziny, który powrócił na terytorium Ukrainy.

Omawiając specyficzne rozwiązania prawne funkcjonujące w polskim prawodawstwie odnośnie do uciekinierów wojennych z terytorium Ukrainy, nie sposób pominąć regulacji zamieszczonej w art. 31 specustawy. Przewiduje ona, że każdemu obywatelowi Ukrainy przebywającemu legalnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, któremu nadano numer ewidencyjny PESEL, przysługuje – niezależnie od innych form pomocy społecznej – jednorazowe świadczenie pieniężne w wysokości 300 zł, finansowane z budżetu państwa, z przeznaczeniem na własne utrzymanie świadczeniobiorcy, w szczególności na pokrycie wydatków związanych z zakupem przez niego żywności, odzieży, obuwia, środków higieny osobistej oraz koniecznością pokrycia wydatków mieszkaniowych. Świadczenie to, na wniosek zainteresowanego (jego przedstawiciela ustawowego, opiekuna tymczasowego albo osoby sprawującej faktyczną pieczę nad dzieckiem) przyznaje organ gminy właściwej ze względu na miejsce pobytu osoby uprawnionej (wójt/burmistrz/prezydent miasta). Co ważne, przyznanie jednorazowego świadczenia pieniężnego nie wymaga wydania decyzji administracyjnej. Decyzja taka wydawana jest tylko w razie odmownego załatwienia wniosku.

Gdy chodzi o zapewnienie uciekinierom wojennym opieki zdrowotnej, to w myśl art. 37 specustawy osoby te są uprawnione do korzystania z opieki medycznej udzielanej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, obejmującej świadczenia opieki zdrowotnej na zasadach i w zakresie, w jakim osobom objętym obowiązkiem lub dobrowolnie ubezpieczeniem zdrowotnym przysługuje prawo do świadczeń na podstawie ustawy z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 1285 ze zm.), z wyłączeniem leczenia uzdrowiskowego i rehabilitacji uzdrowiskowej, a także podania produktów leczniczych wydawanych świadczeniobiorcom w ramach programów polityki zdrowotnej ministra właściwego do spraw zdrowia. Na zasadzie fikcji prawnej uznaje się osoby, którym nadano numer PESEL w trybie szczególnym, przewidzianym w art. 4 specustawy, za osoby, którym przysługuje uprawnienie do opieki medycznej. Oznacza to, że osoby takie nie muszą w jakikolwiek dodatkowy sposób wykazywać podmiotowi udzielającemu świadczenia leczniczego, że spełniają warunki uprawniające je do objęcia opieką medyczną. Warto także odnotować, że opieką medyczną zostają również *ex lege* objęte osoby, które odniosły obrażenia w wyniku działań wojennych prowadzonych na terytorium Ukrainy, niespełniające warunków w zakresie zalegalizowania pobytu na terytorium Polski i nieposiadające uprawnień do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie innych przepisów lub umów międzynarodowych, które zostały przetransportowane na

terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w celu udzielania świadczeń opieki zdrowotnej.

Na koniec tej części rozważań nie należy również zapominać o tym, że obywatele Ukrainy przebywający legalnie na terytorium RP mogą korzystać z uprawnień w zakresie dotyczącym sfery zabezpieczenia społecznego na zasadach przewidzianych w Umowie między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o zabezpieczeniu społecznym sporządzonej w Kijowie dnia 18 maja 2012 r. (Dz.U. z 2013 r., poz. 1373), jakkolwiek ich realizacja odbywa się z uwzględnieniem odrębności ujętych w art. 71a–71f specustawy. W tym kontekście wypada zatem wspomnieć, że jeśli złożenie przez osobę uprawnioną wniosku o zasiłek pogrzebowy w terminach określonych w art. 81 ust. 1 i 2 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 504 ze zm.) – czyli w okresie 12 miesięcy przypadających po dacie zgonu osoby, po której zasiłek przysługuje, względnie 12 miesięcy liczonych od daty pogrzebu osoby zmarłej – było niemożliwe z powodu działań wojennych prowadzonych na terytorium Ukrainy, to w takiej sytuacji prawo do zasiłku pogrzebowego przysługujące obywatelowi Ukrainy wygasa dopiero po upływie 3 miesięcy od ustania przyczyny uzasadniającej niezgłoszenie wniosku. Jeśli działania wojenne prowadzone na terytorium Ukrainy stanowiły zaś przeszkodę w ustaleniu stopnia pokrewieństwa lub powinowactwa między osobą wnioskującą o zasiłek pogrzebowy a osobą zmarłą na podstawie dokumentu stwierdzającego tożsamość albo odpisu aktu stanu cywilnego, wówczas podstawą ustalenia prawa do zasiłku pogrzebowego dla obywatela Ukrainy może być oświadczenie wnioskodawcy o stopniu pokrewieństwa lub powinowactwa, składane pod rygorem odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia. Jeśli z uwagi na prowadzone działania wojenne nie można przedłożyć podmiotowi uprawnionemu do wypłaty zasiłków z ubezpieczenia chorobowego (tzn. Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych lub płatnikowi składek) odpisu skróconego aktu urodzenia dziecka lub jego kopii, potwierdzonej za zgodność z oryginałem przez płatnika składek albo przez ZUS, to w takiej sytuacji jako dokument stanowiący podstawę ustalenia uprawnień do zasiłku macierzyńskiego przysługującego obywatelowi Ukrainy może być traktowane zaświadczenie stwierdzające datę porodu, wystawione przez szpital. Z kolei co się tyczy ustalenia prawa do zasiłku chorobowego lub zasiłku opiekuńczego dla obywateli Ukrainy, to w razie niemoż-

ności przedłożenia ZUS albo płatnikowi składek zaświadczenia lekarskiego wystawionego w zagranicznym zakładzie leczniczym lub przez zagranicznego lekarza – spowodowanej działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium Ukrainy – podstawą ustalenia przesłanek warunkujących przyznanie obywatelowi Ukrainy prawa do zasiłku chorobowego lub zasiłku opiekuńczego może być każdy nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z treścią zaświadczenia lekarskiego.

Gdy zaś chodzi o samą realizację wypłaty świadczeń – przy założeniu, że obywatel Ukrainy przekazał organowi rentowemu informację na temat numeru rachunku płatniczego w Rzeczypospolitej Polskiej lub numeru wydanego w Polsce instrumentu płatniczego w rozumieniu ustawy z 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 1907 ze zm.) – to należy w tym kontekście stwierdzić, że ZUS może dokonywać na ten rachunek lub instrument płatniczy wypłaty również tych świadczeń pieniężnych, które nie były objęte informacją przekazaną przez świadczeniobiorcę.

Podsumowanie

Rozważania poczynione w ramach niniejszego artykułu pozwalają wyrazić pozytywną opinię odnośnie do instrumentów prawnych ustanowionych w specustawie przez polskiego prawodawcę na rzecz uciekinierów wojennych z terytorium Ukrainy, którzy w związku z koniecznością opuszczenia swojej ojczyzny po dniu 24 lutego 2022 r. zostali objęci ochroną tymczasową w Rzeczypospolitej Polskiej.

W tym względzie wypada zwrócić uwagę na roztropność prawodawstwa unijnego i polskiego w zakresie dalekowzrocznego podejmowania decyzji prawodawczych odnośnie do objęcia ochroną tymczasową ukraińskich uciekinierów wojennych. Instrumenty normatywne funkcjonujące w obrocie prawnym od wielu lat sprawiły, że osoby uciekające przed działaniami wojennymi odczuły prawdziwe „ciepłe ramie” i realne wsparcie ze strony zaprzyjaźnionych krajów, w tym Polski, we wszystkich kwestiach społecznych i humanitarnych. Dzięki gwarancjom swobodnego korzystania z mechanizmów osłonowych przyjętych w specustawie obywatele Ukrainy, którzy przymusowo znaleźli się w trudnej sytuacji osobistej oraz majątkowej wywołanej konfliktem zbrojnym, mogą poczuć się pełnoprawnymi członkami społeczności zamieszkującej terytorium RP.

Bibliografia/References

- SpringerLink Violation of Flight Rules and Airspace Use: Current Criminal Situation It is determined on the basis of analysis of official statistics of the Office of the Prosecutor General on criminal offenses under Articles 281 and 282 of the Criminal Code of Ukraine, professional readings, prevalence of criminal offenses currently under https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-94259-5_50;
- Third-country-national European Migration Network Glossary, <https://uk.wikipedia.org>;
- Війна взяла під лупу внутрішній стержень жінки. 22 грудня 2022, <https://zahid.espresso.tv/viyna-vzyala-pid-lupu-vnutrishniy-sterzhen-zhinki-rezhiser-igor-bilits>;